

ולמדים דבר זה בגזירה שוה: (215)

כתיב הכא [כתוב כאן, במקרא שהבאנו]:
"מוסר הבלים עין הוא". ו**כתיב התם** [וכתוב
 שם], במקום אחר, גבי עבודה זרה: **"הבל
 המה מעשה תעתעים"** (216).

ומגזירה שוה "הבל" — "הבלים", למדים
 שאף במקרא שלנו מדובר בעבודה זרה.

ואמר ליה רב נחמן לרבי יצחק: מאי דכתיב
שאמר הקדוש ברוך הוא: "שמו שמים על
זאת וגו' כי שמים רעות עשה עמי"?

וכי רק תרתין הוא דהווי [וכי רק שתי רעות
 היו, שעשה עם ישראל]? **ועשרין וארבע**
עבירות שמוזכרות בפרשת התשפוט (217)
 [פרק כ"ב בספר יחזקאל, שמתחיל בפסוק:
 "ואתה בן אדם התשפט התשפט את עיר
 הדמים והודעתה את כל תועבותיה] (218)
שביקא להו [הונח להם מהן, ולא נידונו
 עליהן]?

אמר ליה רבי יצחק: הכי אמר רבי יוחנן:
"שמים רעות", היינו עבירה אחת — שהיא ה-ב
שקולה כשתים (219).

215. לכאורה צריך להבין, לשם מה צריך ללמוד
 ענין זה מגזירה שוה, הרי הפסוק עצמו מוכיח
 שמדובר בעבודה זרה, שהרי כתוב "מוסר הבלים
 עין הוא", ובפשטות הדברים מתייחסים לעין
 המוזכר שם בתחילת המקרא: "עץ מיער כרתו",
 שהוא עבודה זרה!

ורש"י בא לתרץ קושיה זו, וכתב: אי לאו
 גזירה שוה, היה משמע אטומים כעץ לקבל
 מוסר, ולשווא היו לוקין. ועיין במהרש"א מה
 שביאר בזה.

216. היינו, שהמה, העבודה זרה, מעשה ידי
 התועים מדרך השכל. מצודת דוד.

217. **רבינו חננאל** מביא, שכך מצינו במדרש
 חזית: "אמר רבי יוחנן: כ"ד חטאות הוכיח
 יחזקאל הנביא את ישראל בפרשת התשפוט את
 עיר הדמים. אלו הן: "א. עיר שופכת דם, ב.
 ועשתה גלולים, ג. טמאת השם, ד. רבת
 המהומה, ה. איש לזרועו היו כך למען שפוך
 דם, וזו. אב ואם הקלו כך [אב ואם נחשבים
 לשנים, וכן יתום ואלמנה להלן], ת. לגר עשו
 בעושה בתוכך, ט"ו. יתום ואלמנה הונו כך, יא.
 קדשי בזית, יב. ואת שבתותי חללת, יג. אנשי
 רכיל היו כך, יד. ואל ההרים אכלו כך, טו. זמה

עשו בתוכך, טז. ערות אב גלה כך, יז. טמאת
 הנדה ענו כך, יח. ואיש את אשת רעהו עשה
 תעבה, יט. ואיש את כלתו טמא בזמה, כ. ואיש
 את אחותו בת אביו ענה כך, כא. שוחד לקחו
 כך, כב. נשך ותרכיב לקחת, כג. ותבצעי רעין
 בעשק, כד. ואותי שכחת נאם ה'".

ועל כלם לא חתם — אלא על הגזל: והנה
 הכיתי כפי אל בצעך אשר עשית, ועל דמך אשר
 היו בתוכך, היעמוד לך, אם תחזקנה ידיך
 לימים אשר אני עושה אותך, אני ה' דברתי
 ועשיתי, והפיצתי אותך בגוים, וזריתך בארצות,
 והתימותי טומאתך ממך, ונחלת כך לעיני גוים,
 וידעת כי אני ה'".

ובערוך גרס "עשרין ותרתין [עשרים ושנים]
 שביקא להו". עיין שם שמנה את כל אותן
 עשרים ושנים רעות.

218. עוד פירש רש"י, שעברו על עשרים
 וארבעה ספרים [כתבי הקודש].

219. **הבן יהוידע** מבאר, שהכוונה היא שהעובר
 עבודה זרה עובר על שתי דברות מעשרת
 הדברות: "אנכי", ו"לא יהיה לך". ומה שהגמרא
 מביאה להלן את הפסוק "כי שמים רעות עשה
 עמי", זהו ביאור נוסף לאותה מימרא.

ומאי ניהו [ומהי אותה עבירה]? — עבודה זרה.

ומנין לנו דבר זה, שעבירה זו שקולה כשתים?

דכתיב: "כי שתים רעות עשה עמי: אתי עזבו מקור מים חיים, לחצב להם בארות בארות נשברים" (220). וכתיב בהו [וכתוב בהם], בעם ישראל: "כי עברו איי כתיים וראו וקדר שלחו והתבוננו מאד וגו' החימיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלוא יועיל" (221).

וזוהו "כי שתים רעות עשה עמי", שהרעו יותר משתי אומות אלו: כתיים וקדריים. שאומות אלו, אף שיראתם [העבודה זרה שהם עובדים לה] פחותה ונפסדה, לא המירוהו ולא החליפוה באחרת. ועמי — המיר כבודו, את אלוקיו, אלוקים חיים, באלוה אחר, שאינו מועיל.

והיינו שאמרנו לעיל שעבודה זרה שקולה כשתים, כי העובד עבודה זרה עושה שני מעשים רעים: עוזב מקור מים חיים, והולך לחצוב בורות נשברים (222).

תנא [שנינו בברייתא]: הכותיים (223) עובדים לאש. והקדריים עובדין למים (224). ואף על פי שיודעים הכותיים שהמים מכבין את האש, ואם כן, הרי כחם של המים גדול יותר, בכל זאת לא המירו את אלהיהם, שהיא האש, שהיו רגילים לעבדה מאז ומתמיד.

ואילו עמי, עם ישראל, המיר את כבודו, דהיינו, את אלוקיו, בלוא יועיל [באלוה שאינו מועיל].

ואמר ליה רב נחמן לרבי יצחק: מאי דכתיב: "ויחי כאשר זקן שמואל וישם את בניו שפטים לישראל וגו'"? ומי סיב שמואל כולי האי [וכי שמואל היה זקן כל כך]? והא בר חמישים ושתים (225) הוה [והרי בן חמישים ושתים היה] (226) כשמת, ואין זה נחשב

220. הפירוש הפשוט של הפסוק: אם המירו יראתם בכיוצא בה, יש כאן רעה אחת. ועכשיו שאותי עזבו, שאני מקור מים חיים, ללכת אחרי העכו"ם, שהם כבורות של מים מכונסין, ונשברים ונסדקים, ומימיהם נבלעים בסדקין, הרי שתים רעות. רש"י על הפסוק [ירמיה ב יג].

221. הפירוש הפשוט של הפסוק: האם המיר גוי את אלהיו, למרות שהם אינם אלהים באמת? ואילו עמי המיר את כבודו, האלקים אשר היה נכבד בו, בעבודה זרה שאין בה תועלת. רש"י שם.

222. כך ביאר המהרש"א, עיין שם.

223. הרש"ש גורס "כתיים", שהרי לא עסקנו

כלל בכותים. ופשוט הוא. וכן כתב הפורת יוסף.

224. בהגהות הב"ח כתב שמלשון רש"י משמע שגרס להיפך: כותיים עובדים למים וקדריים עובדים לאש. וכן הוא בילקוט.

225. באברבנאל על ספר שמואל [א ח] כתב ששמואל חי שבעים שנה או יותר, והאריך לדחות את הראיות המכריחות שחי נ"ב שנה. אבל בעיון יעקב כתב, שאין לזוז מקבלת חז"ל כסתמא דהש"ס שלנו, שחי רק נ"ב שנים.

226. כתב רש"י, שהראיה לכך ממה שנאמר בספר שמואל: "וחנה לא עלתה, כי אמרה עד יגמל הנער והביאותיו ונראה את פני ה' וישב

שהגיע לימי זקנה. ואם מת בגיל שאינו זקנה, יוצא שלא היה שמואל במצב זקנה בחייו כלל! (227)

דאמר מר: אדם שמת בגיל חמישים ושתים שנה, אין זה נחשב מיתת כרת (228) (229),

אלא — זהו מיתתו של שמואל הרמתי, שאף הוא מת בגיל זה!

אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן: אכן לא הגיע שמואל לגיל זקנה בחייו, אבל זקנה קפצה עליו (230), שהלבין שעריו שלא בזמנו, והיה

שם עד עולם. ועתה, הזמן שהתינוק נגמל — כ"ד חודש. ומה שאמרה "עד עולם", עולמו של לוי — חמישים שנה. שנאמר "ומבן חמישים שנה ישוב מצבא העבודה.

ובגבורת ארי תמה על דבריו, כי אכן מצינו חשבון זה בירושלמי [ברכות פרק ד']. אבל על כרחך שהגמרא שלנו אינה סוברת כך, כי כך מצינו בירושלמי: "אמר רבי לוי: בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור. חנה, על ידי שריכתה בתפלה, קצרה בימיו של שמואל. שאמרה וישב שם עד עולם, והא אין עולם של לויים — אלא חמשים שנה. שנאמר: ומבן חמשים. אמר ר' יוסי בן רבי בון שתיים שגמלתו וכו'". יוצא לפי דברי הירושלמי, שכבר בתחילת לידתו נגזר עליו שיחיה רק חמישים ושתים שנה. ואילו הגמרא שלנו אומרת, שהסיבה שמת בגיל כזה היא משום שהגיע זמנו של שאול!

ועיין בתוספות שהביאו חשבון אחר. וכן הוא ברש"י במסכת תמורה [טו ב].

227. במסכת גיטין [כח א] מצינו, שכן שמונים שנה — הרי זה זקן. ובמסכת אבות [פרק ה' משנה ב'] איתא: בן ששים לזקנה.

228. ישנן עבירות שהעונש עליהן הוא "כרת". והיינו, שהאדם מת בקיצור ימים. ועיין במסכת מועד קטן [כח א]. ועיין עוד ברש"י במסכת כתובות [ל ב, ד"ה זר. וכן בעוד מקומות], שכתב, שבמיתת כרת הוא וזרעו נכרתים. ועיין בתוספות במסכת יבמות [ב א, ד"ה אשת אחיו], שהאריכו לבאר ענין כרת ומיתה בידי שמים, והחילוק ביניהם. ועיין עוד בשערי תשובה

לרבינו יונה [שער ג'] שביאר ענין זה, ובספר העיקרים מאמר רביעי [פרק מא].

229. רש"י כתב: "במועד קטן: זו מיתתו של שמואל הרמתי, ולא כרת היא" [אמנם בהגהות הב"ח גרס: "זו מיתתו של שמואל הרמתי כרת היא". עיין שם].

וכך מצינו במסכת מועד קטן [כח א]: מת פתאום — זו היא מיתה חטופה וכו'. מת בחמשים שנה — זו היא מיתת כרת [אגב, בפירושי סידור התפילה להרוקח [בסדר וידוי] כתב, שישנו רמז לכך מהפסוק "וזרע רשעים נכרת". "נכרת" נוטריקון נ' כרת]. חמשים ושתים שנה — זו היא מיתתו של שמואל הרמתי וכו' ששים — זו היא מיתה בידי שמים. ואומר שם רבה בגמרא שמחמישים ועד ששים — כרת היא. ומה שלא נזכר דבר זה בברייתא, היינו משום כבודו של שמואל הרמתי, שמת בן חמישים ושתים. ובגבורת ארי כבר תמה על דברי רש"י כאן, שכתב, שאין זו מיתת כרת. ועיין שם מה שהקשה עוד.

230. בגבורת ארי תמה, הרי מקרא זה "ויהי כאשר זקן שמואל" כתוב לפני שאמר הקדוש ברוך הוא "ניחמתי כי המלכתי את שאול", ואף לפני שבאו ישראל וביקשו להם מלך. וסדר המקראות הוא, שכאשר זקן שמואל מילאו בניו את מקומו, והם לא הלכו בדרכיו, ולכן באו ישראל ושאלו להם מלך. ואילו לא זקן שמואל, לא היו קורים כל המאורעות הללו. ואילו כאן בגמרא כתוב בסדר הדברים הוא הפוך: שבגלל שהקב"ה רצה להמליך את דוד במקום שאול —

נראה כאילו הוא זקן.

דכתיב שאמר הקדוש ברוך הוא לשמואל, אחרי מעשה עמלק⁽²³¹⁾: **"נחמתי כי המלכתי את שאול"**. כלומר, שרצה הקדוש ברוך הוא לסלק את שאול מהמלכות, ולהמליך אחר תחתיו.

שמואל לא רצה שדבר זה יארע בחייו, שיתבטל המינוי שהוא עצמו מינה בשליחותו של הקדוש ברוך הוא, ולכן **אמר לפניו** [לפני הקדוש ברוך הוא]: **רבונו של**

עולם! שקלתני כמשה ואהרן [אמרת שאני שקול וחשוב כמו משה ואהרן], **דכתיב: "משה ואהרן בכהניו — ושמואל בקראי שמו"**⁽²³²⁾. הרי שהשוה הקדוש ברוך הוא את משה ואהרן — לשמואל.

אם כן, צריכה להיות ההנהגה עימי — כפי שהיתה עימם!

מה משה ואהרן — לא בטלו מעשה ידיהם, שהוא יהושע⁽²³³⁾, שהיה תלמידם של משה ואהרן⁽²³⁴⁾ — **בחייהם,** כלומר, לא מת

נעשה שמואל זקן!

ו**כתב השפת אמת,** שכוונת הגמרא שאמר הקב"ה דאי לימות כי זוטר מרנני אבתריה היא, שודאי שיש צדיקים שאין להם לחיות רק כך וכך, וכך נגזר עליהם מתחילה, שימותו בני חמישים ושישים. אלא שמתוך שימות בנערות, יהיה נראה כמיתה פתאומית. אבל כאשר נראים בו סימני זיקנה, מבינים כולם שכלו שנותיו. ולפי זה יתכן שכבר מתחילת שנותיו של שמואל נשתנה סדרו להיות מזקין והולך במהירות, רק שהגמרא מפרשת שהטעם לכך היה משום שהגיע זמן מלכותו של דוד וכו'.

והרי"ף כתב, שאמר "ויהי כי זקן שמואל", היינו שהרגיש בעצמו חולשה כאיש זקן, שלא היה יכול עוד לסבב את כל הארצות לעשות משפט כמנהגו, ולכן שם את בניו לשפוט. ואחר כך, כשנמלך הקב"ה ממלכות שאול, קפצה על שמואל זקנה, והלביץ שערור.

231. המעשה היה, שהקדוש ברוך הוא ציוה על המלך שאול להשמיד את עמלק. ואכן הלכו שאול והעם ונצחו את העמלקים. אבל חמלו על אגג מלך עמלק, ועל הנשים ועל מיטב הצאן, ולא השמידום. ועל עוון זה שהיה ביד שאול, נפסקה ממנו המלכות, וניתנה לדוד המלך.

232. מקשים, הרי פסוק זה — דוד המלך אמרו בספר תהלים, אחרי זמנו של שמואל!

ותירץ **הבן יהוידע,** שבאמת שמואל אמר רק את המלים "שקלתני כמשה ואהרן", וזה משום שידע ברוח הקדש שהוא שקול בישיבה של מעלה כמשה ואהרן. והגמרא מביאה את הפסוק לראיה, אבל אין זה מדבריו של שמואל. עיין שם מה שכתב עוד.

233. כך כתב רש"י. ורבינו גרשום כתב שהוא המשכן.

והמהרש"א פירש, דהיינו שנמשח אלעזר להיות כהן גדול על ידי משה ואהרן לפני שמתו. וכמו כן, מעשה ידיו של שמואל הוא שאול, שנמשח על ידו.

וה**בן יהוידע** הקשה על פירוש רש"י, וכתב ש"מעשה ידיהם" היינו אותן שתי מתנות יקרות שניתנו לישראל בזכותם, המן וענני הכבוד. שאף שישראל חטאו ותפלו על המן, ואף שבאו למקום ישוב, בארץ סיחון ועוג, שנמצא שם מזון גשמי, עם כל זה לא בטל המן בחיי משה רבינו. וכן גבי ענני הכבוד, אף שחטאו ישראל בעגל, ונסתלקו ענני הכבוד לשעה מועטת, חזרו מיד בזכות אהרן.

234. יהושע היה אף תלמידו של אהרן. כפי

יהושע בחייהם של משה ואהרן,

אף אני, ראוי שלא יתבטל מעשה ידי, שאול,
שאני המלכתי אותו, בחיי?

אמר הקדוש ברוך הוא: היכי אעביד [איך
אעשה]?

לימות שאול [אם אעשה שימות שאול] עתה
— לא קא שביק שמואל [לא יניח לי שמואל
לעשות כן]. כפי שטען, שאין ראוי לנהוג
עמו כך.

ואלא מה אעשה, לימות שמואל [שימות
שמואל] עתה, כדי שלא יראה במיתת
שאול?

אי אפשר לעשות כך. כי אדזוטר — מרנני
אבתריה [מתוך שימות שמואל כשהוא
צעיר, ירננו אחריו, יוציאו דיבתו רעה].
ויאמרו העם, שמשום שהיתה עבירה בידו
— מת בצעירותו.

ואלא מה, לא לימות שאול, ולא לימות

שמואל [שלא ימותו, לא שאול ולא
שמואל]? הרי כבר הגיעה מלכות דוד [הגיע
זמן מלכותו של דוד], ואין מלכות נוגעת
בחברתה — אפילו כמלא נימא [כמלא
עוביה של שערה, שהיא דקה מאוד]. כיון
שהגיע זמן המלכות החדשה, צריכה מיד
להסתיים המלכות הקודמת⁽²³⁵⁾.

אמר הקדוש ברוך הוא, כך אעשה: אקפיין
עליו [על שמואל] זקנה, ואז אוכל לעשות
שימות הוא עתה, לפני שאול⁽²³⁶⁾. שהיות
והוא יראה זקן, לא ירננו העם אחריו.

היינו דכתיב [זהו שמצאנו במקרא]: "ושאול
יושב בגבעה תחת האשל ברמה".
ובפשטות, הכוונה שישב שאול במקום
שנקרא גבעה, תחת האשל שברמה⁽²³⁷⁾.

אבל הדבר תמוה: וכי מה ענין גבעה,
שהיתה בארץ בנימין, אצל רמה, שהיא בהר
אפרים? הרי שני מקומות שונים הם!⁽²³⁸⁾

אלא בא הפסוק לרמוז ולומר לך: מי גרם
לשאול שישב בגבעה עוד שתי שנים

מהרש"א.

237. בפשוטו של מקרא מבארים, שבאמת ישב
שאול במקום שנקרא גבעה. ושם היתה רמה,
מקום גבוה, ועליו עץ אשל, ותחתיו היה יושב.

238. בתוספתא [סוטה פרק י"א] מצינו: אם
בגבעה — אין ברמה, ואם ברמה — אין
בגבעה! אלא, מי מעמיד רגלו של שאול בגבעה
[שתמשך מלכותו] — בית דינו של שמואל
הרמתי. וכעין זה כתב רש"י על הפסוק: ושאול
יושב בגבעה, בזכות האשל הגדול אשר ברמה,
שהיה מתפלל עליו.

שמצינו במס' עירובין [נד ב]: יצא משה, ושנה
להן אהרן פרקו.

235. כי מעולם לא היה בישראל אלא מלך אחד.
ואם הגיע מלכותו של אחד, אין יכול לעמוד
מלך אחר. בעל הצרורות.

236. משמע שאכן מת שמואל קודם זמנו
שנקבע לו. ואף שהגמרא במסכת סוטה דורשת
על הפסוק "את מספר ימך אמלא", שהקדוש
ברוך הוא ממלא ימיהם ושנותיהם של צדיקים,
שונה כאן הענין, שהרי שמואל עצמו ביקש שלא
יבטלו מעשה ידיו בחייו, ואין אפשרות לקיים
בקשתו אלא על ידי כך, שימות קודם זמנו.

ומחצה⁽²³⁹⁾ אחרי הגזירה שנגזרה עליו, ולא ימות עדיין?

תפלתו של שמואל הרמתי, שהתפלל שלא יתבטל מעשה ידיו בחייו. וזהו שנוכרה כאן רמה, לרמז על שמואל הרמתי, שגרם לכך.

ותמהה הגמרא: היאך מת שמואל מפני שצריכה לבוא מלכותו של דוד, ומי מידחי גברא מקמי גברא [וכי נדחה אדם מפני אדם אחר]?

ואמרינן: אין. אכן כך.

דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב: "על כן הצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי"⁽²⁴⁰⁾?

"הרגתים במעשיהם", דהיינו, בגלל חטאיהם — לא נאמר. אלא "הרגתים באמרי פי". דהיינו, מפני גזירה שגזרתי, כגון מעשה שמואל ודוד שהובא לעיל. אלמא [הרי לנו]: מידחי גברא מקמי גברא [נדחה אדם מפני

אדם אחר].

רב נחמן ורבי יצחק הוו יתבי בסעודתא [היו יושבים בסעודה].

אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק: לימא מר מילתא [יאמר כבודו דבר מה]!

אמר ליה, הכי [כך] אמר רבי יוחנן: אין מסיחין [משוחחים] בתוך הסעודה⁽²⁴¹⁾. כי שני פתחים יש בגרון: פתח הושט, ופתח הקנה. המאכלים עוברים דרך הושט, והנשימה [וכן הוצאת קול הדיבור] — דרך הקנה.

ובזמן האכילה — פתח קנה הנשימה סגור, כדי שלא יכנס בו מאכל.

וחוששין אנו שמא על ידי שמשוחח בתוך הסעודה, יפתח השסתום שעל הקנה, ויקדים קנה לושט, כלומר, יקדים ויכנס מאכל לתוך הקנה לפני שיגיע לושט, ויבא על ידי כך לידי סכנה⁽²⁴²⁾.

239. כפי שמפורש ברש"י. עייני שם.

240. רש"י על הפסוק [הושע ו ה] פירש: על אשר חצבתי עליהם דברי על ידי הנביאים, והם לא נזהרו בהם, לפיכך הרגתים באמרי פי — בשביל אמרי פי. כך תירגם יונתן. "על כן" — כמו "על אשר". וכן "כי על כן ראיתי פניך", "כי על כן לא נתתיה לשלה בני".

של תלמידי חכמים, היות ויש בתוכם דברים בטלים במקצת, חוששין לסכנה. ולכן אמר לו דין זה, שאסור לשוח בתוך הסעודה, שהוא מהלכות דרך ארץ תוך הסעודה, ולא רצה לומר לו את המימרא שיעקב אבינו לא מת. כי בזה אין נפקותא לא לדינא ולא להלכתא. עיני יעקב, עייני שם.

242. הבן יהוידע מביא בשם החיד"א [בברכי יוסף], שמצא בספר אליה רבה, שכלל זה היה בימיהם, שהיו אוכלים בהסיבה ולכן היה חשש נזק. אבל עתה, שאין אוכלים בהסיבה, ימין ושמאל שקולים, ואין חשש.

עוד כתב בבאור הענין, שודאי ידע רב נחמן ענין זה שאין מסיחין וכו', אבל חשב שבדברי

241. רב נחמן סבר, שהיות ואף שיחתן של תלמידי חכמים צריכה לימוד, אין זו שיחה בטלה, ומותר לדבר בדברים אלו בתוך הסעודה. ואמר לו רב יצחק, שאמנם דברי תורה מותר לומר בתוך הסעודה, כי תורה מגנא ומצלא [התורה מגינה ומצילה]. אבל שיחה סתם, אף

הרופאים, וקברוהו בניו בארץ כנען!

אמר ליה: אין אני אומר דברים אלה מליבי, אלא **מקרא אני דורש. שנאמר: "ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק⁽²⁴⁵⁾ ואת זרעך מארץ שבים".**

מכך **שמקיש ומסמיך הכתוב הוא** [יעקב] — לזרעו, אנו דורשים: מה קיבוץ זרעו מארץ שביים — **בחיים** [כשהם חיים, שהרי רק בני אדם חיים נמצאים בשבי], **אף הוא, יעקב — בחיים⁽²⁴⁶⁾**. והיינו, שיביאנו הקדוש ברוך הוא אל הגולה, כדי לגאול את בניו לעיניו.

ומה שמצינו בתורה שהרופאים חנטו את

והיות וכך, לא אומר לך עתה דבר. אלא אמתין עד סיום הסעודה.

בתר דסעוד [לאחר שסיימו את סעודתם], זכר רב יצחק שהבטיח לרב נחמן לומר דבר מה.

אמר ליה רבי יצחק: הכי אמר רבי יוחנן: יעקב אבינו לא מת⁽²⁴³⁾, אלא חי הוא לעולם.

אמר ליה רב נחמן: וכי בכדי [בחינם] **ספרו ספרניא** [ספרו הסופדים], **וחנטו חנטייא** [וחנטו החונטים]⁽²⁴⁴⁾, **וקברו קברייא** [וקברו הקבורים]? שהרי כל זה כתוב בפירוש במקרא, שספרו את יעקב, וחנטוהו

שסכין את כל הגוף בשמן המור, ומוציאין את בני המעיים, ונותן שמן מבחוץ ומבפנים, ומייבשין המת בחמה, עד שיתקשה הגוף כאבן, ואין הגוף מסריח, אלא יתקיים לעד. ועיין שם שהאריך לבאר מימרא זו.

והיערות **דבש** כתב, שהיו מושחים את הגוף בשמן שבעים יום, ומניחים אותו בארץ וחול, ואחר כך מייבשים אותו בחמה, ומתקשה כעצם וקיים עד היום. והוא הנקרא "מומיא".

245. אני הוא המוכן להושיעך ולגאלך מארץ מרחק, ממקום שאתה שם. מצודת דוד.

246. הקשה הרמ"ע מפאנו [בספר עשרה מאמרות], למה שתק רב נחמן לתשובתו של רבי יצחק, והרי עדיין קשה, וכי בכדי ספרו וכו'!

וביאר, כי מה שאמר רבי יצחק שיעקב לא מת, אין הכוונה לגוף, אלא לנשמה. והיינו, שלא קבלה שום תואר מיתה על ידי זרעו, אלא כולם זרע ברוך ה', ואין בהם עקש ופתלתל. וזהו: מה זרעו בחיים — זו הסיבה שאף הוא בחיים, כאשר יאה לשלמות נשמתו. מה שאין כן אברהם

תורה אין חשש, כי שומר מצוה לא ידע דבר רע. והשיב לו רבי יצחק, שהיות והטעם הוא משום סכנה, יש לחשוש משום מראית העין, שעלול להיות אדם שיראהו מרחוק שמשח בסעודתו, ואינו יודע שהוא עוסק בדברי תורה, ויבוא אותו אדם לידי סכנה! ועיין שם שביאר לפי זה למה אמר לו רב יצחק דווקא מימרא זו של "יעקב אבינו לא מת".

243. כתבו ה**תוספות** שכך משמע, מדכתיב גבי יעקב "ויגוע", לא כתיב "וימת".

בספר זרע יצחק מביא את קושית מהר"י טראני, הרי נאמר בפסוק "ויראו אחי יוסף כי מת אביהם"! ועוד הוסיף הזרע יצחק, הרי יעקב עצמו אמר: "הנה אנכי מת"!

וכתב, שאכן יעקב ובניו היו סבורים שהוא עומד למות. ומה שנאמר "ויקברו ימי ישראל למות", היינו לפי סברתם. אבל כשהתורה העידה על מיתתו, כתבה "ויגוע", ולא "וימת". והיינו, שלא מת.

244. כתב הגאון יעקב, שחניטה — היינו

הגמרא מביאה עוד מימרא שאמר רב יצחק לרב נחמן.

יעקב, סבורים היו שמת. אבל באמת — חי הוא (247).

האלקים אשר נתנה. והם היו רגילים לדרוש אל המתים להגיד להם עתידות, וחשבו שכשיתעכל הבשר שוב לא יוכלו לדרוש אל המתים, לכן חנטו את מתיהם. ויוסף והשבטים הניחו לחנוט את יעקב, כי גם הם רצו שתהיה נפש יעקב דבוקה בגופו, ובכל צרתם — לו צר [כפי שמצאנו במסכת בבא מציעא דף פ"ו, שבני עכברייא לא הניחו לקבור את רבי אליעזר]. וזה ביאור הגמרא: "יעקב אבינו לא מת", כי הנפש תמיד קשורה אצלנו. ושואלת הגמרא: וכי בכדי חנטו, הרי בלאו הכי נפשו קשורה אלינו, הואיל ולא מת! והשיב שאין כל הזמנים שוים. אם ישראל טובים — אזי יעקב משתתף עמהם. אבל אם לא, אזי נפרד מהם יעקב [הובא בפרדס יוסף פרשת ויחי [אות ב]].

עוד כתב האור החיים, שאפשר יוסף לא ידע מסוד זה [שיעקב לא מת], ולכן ציוה לחנטו. וכתב בפרדס יוסף בשם גדול אחד, דהיינו משום שאין השכינה שורה מתוך עצבות. והיות ויוסף היה שרוי באבל אביו, לכן לא ידע מסוד זה.

והעיני שמואל מבאר, שהנה אומות רבות אשר יצאו מאברהם מישמעאל, ומיצחק מבנו עשו, ברבות הימים אין להם זכר, ואבדו מן הארץ. אמנם ישראל הם בגלות זה זמן רב, וחלילה לא אבד שם ישראל, אלא אדרבה, לא נשכח מאתנו אפילו אות אחת מהתורה, וזכות זו באה לנו מיעקב אבינו, כפי שמצינו במסכת סוטה [ט א] על הפסוק "טבעו בארץ שעריה", שמשום כך לא שלטו בהם ידי זרים, כיון שהיו ישראל מעשי ידיו של דוד, והקב"ה אינו מבטל מעשה ידיהם של צדיקים בחייהם. ומבארים המפרשים, כיון שדוד מלך ישראל חי וקיים, לכן לעולם לא יוכל להתבטל מעשה ידיו. וזהו שאמר: יעקב אבינו לא מת, שהוא חי וקיים,

ויצחק, שיצאו מהם ישמעאל ועשיו. ועיין עוד במהרש"א.

247. כך כתב רש"י. ומבאר העץ יוסף על פי דברי האלשיך, שכתב, שלא פתחו בטנו ולא הוציאו קרביו, אלא חנטו אותו שלם, כמות שהוא. וקושיית רב נחמן היתה, היות ולא נסתלק ממנו כל כח נפשו ורוחו ונשמתו אשר היה בו מתחילה, אם כן בודאי שלא יסריח, שאינו כשאר בני אדם, שהכל מסתלק במיתה, ואם כן, מה בצע בחניטה, וגם מה צורך בהספד וקבורה?

וענה לו, מקרא אני דורש. כלומר, אילו היתה לך קושיה מהמקרא, שמא היית דוחה דרשתי מפניה. אבל באמת הוא להיפך, כי מקרא אני דורש ולא אתה. ואתה רק מקשה מה צורך היה בחניטה. ובאמת יוסף ידע את הדבר, אלא שיתכן שחשש שאם הדבר ייוודע, שגופו של יעקב מתקיים בלי חניטה ימים רבים, יעשו את אותו אלוה. לכן ציוה יוסף לחנוט את אביו, ולא בפנים גופו, אלא רק מלמעלה, על גופו.

וכעין זה כתב באור החיים, שבודאי שלא היה גופו של יעקב מסריח גם בלי חניטה, כפי שמצינו גבי רבי אליעזר [בבא מציעא פג ב]. אלא שיוסף ציוה לחנטו משום כבוד אביו, כי כן משפט הנכבדים, וכל שכן גדולי המלכות. או שעשה כך כדי שלא יטעו בו כשלא יחנטוהו, ויחשבו שלא מת, או שמת ולא הסריח, ויעשוהו אלוה. כי הוא פלא בעמים המזוהמים [שמת לא יסריח], ואז ימנעו מלהעלותו לקברו בארץ ישראל.

והיערות דבש מבאר, שהמצרים ידעו שכל זמן שהגוף קיים, הנפש דבקה בו. וכשנתעכל הבשר ונרקב, הנפש שבה למקום המוכן לה. אל

"רחב רחב", ולא איכפת לי [ואין זה גורם לי דבר]! (250)

אמר ליה: בודאי שלאדם שלא הכיר את רחב מעולם, כמוך, אין הזכרת שמה גורם דבר. כי קאמינא [מה שאמרת], שהמזכיר את שמה נעשה בעל קרי, ביודעה ובמכירה. דהיינו, במי שמכיר אותה (251).

אמר רבי יצחק: כל האומר "רחב רחב" [זהו שמה של האשה הזונה שהחביאה את מרגליו של יהושע ביריחו] (248) — מיד נקרי [נעשה בעל קרי, מחמת תאוה] (249), לפי שהיא היתה אשה יפה עד מאד.

אמר ליה רב נחמן: אני יכול להוכיח שאין הדבר כך, שהרי אנא אמינא [אני אומר]

בעסקיו, ואין לו תאוות אשה כלל. ב. כשאדם משתוקק לאשה יפת תואר בהיתר, שתהיה לו אשה נאה. ג. כשיש לו תאוות נשים, ועומד לפניו דמות היפה בנשים אשר ראה מעולם, ומר שתהיה רחב רחב. והנה אמרו חכמינו במסכת סוטה, שאין יצר הרע שולט אלא במה שעיניו רואות. ורב נחמן ידע שמותר לומר "רחב רחב" אם אין תאוות נשים בלבו, אבל סבר שכוננת רבי יצחק, שמי שמהרהר באשה ואומר רחב רחב, מיד נקרי. והשיב לו רב יצחק, שדווקא אם ראה אותה פעם אחת לפחות — אז נקרי. אבל מי שלא ראה אותה מעולם, אין יצר הרע שולט בו להיות נקרי.

והיעב"ץ מתרץ, שיתכן שלא אמר רבי יצחק בלשון הזה "רחב רחב", אלא כך אמר: "האומר רחב שתי פעמים רצופים — מיד נקרי". והתלמוד לא רצה להאריך, ותפס לשון קצרה. ועיין עוד בבן יהוידע מה שכתב בזה.

251. רש"י כתב ש"יודעה" היינו נמי מכירה. אבל התוספות כתבו, ש"יודעה" היינו שבא עליה. ו"מכירה" היינו שראה אותה.

וכתב בעיון יעקב, שאם ראה את תמונתה, הרי זה נחשב שמכירה. ובוה תירץ היאך ידע רבי יצחק שמי שמכירה ואומר "רחב רחב" מיד נקרי, והרי לא היה בדורו מי שהכירה! והביא ראייה לדבריו מהגמרא במסכת סנהדרין [לט ב], שמביאה שאחאב אדם מצונן היה, ועשתה לו

וממילא אין זרעו כלה. אך המקשן לא הביין כוונתו. ועל זה אמר: מקיש הוא לזרעו, מה זרעו — בחיים, לכך אף הוא בחיים. ועיין ביעב"ץ. והרשב"א בחידושי האגדות כתב, שרב יצחק השיב לרב נחמן, שלא התכוון על מיתת גופו, אלא את המקרא הוא דורש וכו'. ואז הביין רב נחמן את רמזי סודו — ושתק. עיין שם.

248. המעשה מסופר בספר יהושע בפרק ב'. ועיין שם במפרשים, שיש שפירשו שהיתה זונה ממש, ויש שפירשו שמכונה "זונה" על שם שהיתה מוכרת מזונות.

249. ונפקא מינה להזהר באשה שהיא דוגמתה. יעב"ץ.

והבן יהוידע כתב, שבא ללמדנו, שהזכרת השם פעמיים הוא דרך חיבה, ולכן צריך האדם להזהר בכל אשת איש שיודעה ומכירה, שלא יזכיר שמה פעמיים, כי זהו דרך חיבה, ויש חשש שיתעורר בו הרהור.

250. הקשו המפרשים [עיין יעב"ץ] שהקשו, למה לא הקשה רב נחמן על רב יצחק, הרי אתה עצמך אמרת עכשיו "רחב רחב" [כשאמר "כל האומר רחב רחב מיד נקרי"], ולא אירע לך דבר!

ותירץ בשו"ת מחנה חיים, שישנם שלשה אופנים באמירת "רחב רחב". א. כשהאדם עוסק

אכל ההלך מפירותיו של האילן, ושתה ממימיו של המעין שעבר תחתיו, וישב לנוח בצילו.

וכשביקש לילך לדרכו, אמר: אילן אילן, כמה אברכה?

אם אומר לך שיהו פירותיך מתוקין, הרי פירותיך מתוקין כבר עתה.

אם אומר שיהא צילך נאה, הרי צילך נאה.

אם אומר שתהא אמת המים עוברת תחתך,

כי הוּוּ מיפטריו מהרדי [כאשר נפטרו ונפרדו רב נחמן ורבי יצחק זה מזה, וכל אחד פרש לדרכו], אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק (252): ליברכן מר [ברכני]!

אמר ליה: אמשול לך משל, למח הדבר דומה? לאדם שהיה הולך במדבר, והיה רעב ועיף וצמא (253).

ומצא אילן שפירותיו מתוקין (254), ואפשר לאכול מהן ולשבו. וצלו נאה לנוח תחתיו, ולהיות מוגן מחום השמש. ואמת המים עוברת תחתיו, ואפשר לשותת ממנה ולהרוות את הצמאון.

הסעודה. ולכן הוא הזכר ראשון, ורב יצחק, שהיה האורח, הזכר אחרון. ורב יצחק בא מארץ ישראל, ואמר לרב נחמן חידושים בשם רבי יוחנן. והוא נטל רשות מרב נחמן ללכת לדרכו, ולא הניחו רב נחמן ללכת אלא אם כן יברכהו.

253. מקשה הבן יהודיע, הרי לכאורה הסדר היה צריך להיות: "רעב צמא ועיף"! וכתב, שהעייפות באה על פי הרוב מחמת ריעבון. כי נחלשים האיברים כולם מחמת רעבון, עד שלא נשאר בהם כח. כי הכח בא מחמת האכילה, כפי שמצינו גבי אליהו [מלכים א', יט ח]: "וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום".

254. לכאורה אין זה הסדר הראוי, כי את זה שצילו נאה ואמת המים עוברת תחתיו — אפשר לראות מרחוק. ואילו את זה שפירותיו מתוקין — אפשר לדעת רק כשמתקרבים וטועמים מהפירות!

וביאר הבן יהודיע, שסידר ענין זה על פי תחילת דבריו, שהיה אותו ההלך רעב עיף וצמא: פירותיו מתוקין — כנגד רעב. צילו נאה — כנגד עיף. אמת המים עוברת תחתיו —

איזבל שתי צורות של זונות על מרכבתו. עוד כתב, ש"מכירה" היינו שמכירה במעשיה, שהיתה זונה. ולפי זה מתבאר מדוע לא הזכיר שאר נשים יפות.

והמהרש"א [במסכת מגילה טו א] כתב, שאפשר לומר ש"יודעה" — היינו בביאה, כמו "ואיש לא ידעה". והיינו, שעל ידי שידעה — מכירה, ולכן מיד נקרי.

והגבורת ארי כתב, ש"יודעה ומכירה" הוא פירוש של האומר "רחב רחב". עיין שם.

252. כך כתב רש"י, שרב נחמן נפטר מלפני רב יצחק, ואז ביקש מרב יצחק שיברך אותו. וביאר העץ יוסף, דהיינו משום שגבי רב יצחק לא מצינו שהיה עשיר. ואילו גבי רב נחמן, מצינו גדולה, שהוא היה חתן הנשיא [כפי שמובא במסכת קידושין לב א], ומצינו בו עושר, שנשברו לו ארבע מאות חביות יין [כמובא במסכת ברכות נא ב].

אמנם היעב"ץ כתב, שסבור היה רש"י, שרב נחמן היה האורח. אבל אין נראה כן, אלא רב נחמן היה בעל הבית, כי הוא היה חתנו של ריש גלותא שהיה עשיר, ומסתבר שהוא היה בעל

הרי אמת המים כבר עוברת תחתך.

אלא, כך אברכך: יהי רצון שכל נטיעות
א-1 שנוטעין ממך יהיו משובחים כמותך.

זהו המשל.

המשיך רבי יצחק ואמר לרב נחמן:

אף אתה, רב נחמן, במה אברכך?

אם בתורה — הרי כבר יש לך תורה⁽²⁵⁵⁾.

ואם לגדולה — הרי יש לך גדולה⁽²⁵⁶⁾.

ואם לכבוד — הרי יש לך כבוד.

אם בעושר — הרי כבר יש לך עושר.

אם בבנים — הרי כבר יש לך בנים⁽²⁵⁷⁾.

אלא, כך אברכך: יהי רצון שיהיו כל צאצאי

מעריך מבורכים בכל, כמותך.

תנו רבנן: על שם מה נקרא הגשם הראשון
היורד בתקופת הגשמים "יורה"?

על שם שבירידתו נותנים הבריות ליבם לכך
שמתחילים ימי הגשמים, ועל ידי כך הוא
מורה ומדריך את הבריות להטיח גגותיהן
בטיט, כדי שלא ידלוף הגשם אל תוך הבית,
ולחכנים את פירותיהן שהניחו בשדה
להתייבש, כדי שלא ירטבו בגשם,

ולעשות כל שאר צרכיהן [שאר ההכנות
הנצרכות לימות הגשמים].

דבר אחר: לכן נקרא גשם זה "יורה", על
שם שמורה את הארץ מצמאונה, ומשקה
אותה לעומק, עד תהום [עד עומק האדמה].

שנאמר: "תלמיה רַוָּה נָחַת גְּדוּדָה בְּרִיבִיבִים
תְּמוֹגְגָה צְמוּחָה תְּבַרְךְ".⁽²⁵⁸⁾ והיינו, כשאתה

כנגד צמא.

256. כך גרס הב"ח.

257. רב נחמן גדול הדור היה, כפי שמצינו
במסכת בבא קמא [צו ב] שהשתבח בכך שהוא
ושבור מלכא אחי בדיני. וכן קיימא לן בכל
הש"ס שהלכה כרב נחמן בדינים. ועשיר היה,
כפי שהבאנו לעיל. והיו לו בנים תלמידי חכמים,
שהם: מר זוטרא בריה דרב נחמן, רבה בר רב
נחמן, רב פפא בריה דרב נחמן, רב חייא בריה
דב נחמן [הוזכרו בכמה מקומות בש"ס]. מנחת
יהודה.

ועיין בעץ יוסף שהביא שרב נחמן היתה בו
גדולה, כפי שמצינו במסכת קידושין [לב א],
שהוא היה חתן הנשיא. וגם היה לו עושר כפי
שמוכח במסכת ברכות [גא ב].

258. פירוש הפסוק: תלמיה — שורות

255. יש לדקדק, למה האריך בלשונו? היה לו
לומר: אם בתורה עושר ובנים, הרי תורה עושר
ובנים!

וביאר הכתב סופר, כי מי שהוא עשיר,
מפארים חכמתו ולימודו. ולעומתו, חכמת
המסכן בזויה. וכן להיפך, בן תורה שיש לו קצת
עושר, יקרא עשיר, כי אין דרך בני תורה להיות
עשירים. ולכן, כשבאים יחד תורה ועושר, יכול
להיות שאינו עשיר כל כך, אלא משום שהוא בן
תורה — מכנים אותו עשיר. וכן יתכן שאינו
חכם כל כך, אלא מפני שהוא עשיר, מפארים
חכמתו. לכן פירט ואמר כל דבר בפני עצמו,
לומר שהוא עשיר בפני עצמו, ותלמיד חכם מצד
תורתו לבד.